

AR EGZISTUOJA PALANKESNĖS TEISĖS IEŠKOJIMO GALIMYBĖS BANKROTO BYLOSE?

Laura Kirilevičiūtė

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedros doktorantė
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius
Tel. (+370 5) 2 36 66 70
El. paštas: Laura.Kirileviciute@gmail.com

Tarptautinio bankroto bylų jurisdikcijos klausimus Europos Sąjungos lygiu reguliuoja 2000 m. gegužės 29 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1346/2000 dėl bankroto bylų. Jame įtvirtintas vienas tarptautinę jurisdikciją tarptautinio bankroto bylose nulemiantis kriterijus – pagrindinių turtinių interesų vieta. Straipsnyje siekiama atsakyti į klausimą, ar pasirinktu reguliavimu yra pasiektas šio reglamento vienas iš tikslų – panaikinti teisinės prielaidas galimybei bylos šalims perkelti turtą arba teismo procesą iš vienos valstybės narės į kitą ieškant palankesnės teisinės padėties. Tuo tikslu analizuojami jurisdikcijos klausimų reguliavimo ypatumai, sudarantys prielaidas palankesnės teisinės padėties ieškojimo galimybei.

Jurisdiction of cross-border insolvency proceedings in the European Union level is regulated by Council regulation (EC) No 1346/2000 of 29 May 2000 on insolvency proceedings. It establishes one criterion, the place of main interests, for determining international jurisdiction in cross-border insolvency proceedings. The article deals with the question, whether one of the aims of this Regulation, the aim to eliminate background for seeking to obtain a more favourable legal position by transferring assets or judicial proceedings from one Member State to another, is reached by the chosen regulation. For this purpose, peculiarities of regulating of jurisdiction, which form background for possibility to seek a more favourable legal position, are analysed.

Įvadas

Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare, jos teisinės sistemos sudedamąją dalimi tapo ir Europos Sąjungos teisė. Tarptautinio bankroto bylose pradėtas taikyti 2000 m. gegužės 29 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1346/2000 dėl bankroto bylų (toliau tekste – Reglamentas). Juo siekta sureguliuoti tarptautinės jurisdikcijos, taikytinos teisės ir sprendimų pripažinimo klausimus. Kaip vienas iš pagrindinių Reglamento tikslų yra išskirtas tikslas panaikinti tei-

sines prielaidas bylos šalims perkelti turtą arba teismo procesą iš vienos valstybės narės į kitą ieškant palankesnės teisinės padėties (angl. *forum shopping*) (Reglamento konstatuojamosios dalies 4 punktą). Būtent šis aspektas – galimybė ieškoti palankesnės teisinės sistemos, kaip pažymėta Reglamento konstatuojamosios dalies 4 punkte, buvo vienas iš veiksnių, trukdęs veiksmingam rinkos funkcionavimui bei pagrindęs poreikį sureguliuoti tarptautinio bankroto bylų jurisdikcijos klausimus Europos Sąjungos lygiu.

Reglamentas įsigaliojo 2002 m. gegužės 31 d. tuometinėse Europos Sąjungos valstybėse. Lietuvoje Reglamentas pradėtas taikyti vėliau, t. y. nuo Lietuvos narys-tės Europos Sąjungoje pradžios. Praėjus septyneriems metams nuo Reglamento įsi-galiojimo ir ekonominės krizės kontekste daugėjant nemokių įmonių tampa aktualus klausimas – pasiektas ar nepasiektas vie-nas iš Reglamento tikslų – panaikinti tei-sines prielaidas perkelti turtą ar procesą iš vienos valstybės į kitą ieškant palankesnės teisinės padėties. Tuo tikslu analizuoti-nos šiam klausimui svarbios Reglamento nuostatos ir Teisingumo Teismo praktika, doktrina.

Straipsnio tema (palankesnės teisinės padėties ieškojimo galimybės tarptautinio bankroto byloje) Lietuvos autorių atskirai dar nebuvo nagrinėta. Lietuvos autorių dar-buose, skirtuose reglamento analizei, palan-kesnės teisinės padėties ieškojimo galimy-bių klausimas, analizuotas ta apimtimi, kiek aptariamam Teisingumo Teismo prejudicinis sprendimas byloje Nr. C-1/04 [12], kuriuo buvo pasisakyta dėl pagrindinių turtinių interesų vietos, o tai pagrindas tarptauti-nei jurisdikcijai, perkėlimo į kitą valstybę laikotarpiu nuo pareiškimo dėl bankroto bylos padavimo teismui iki bankroto bylos iškėlimo. Šis Teisingumo Teismo spren-dimas dar neišsprendžia visų galinčių kilti klausimų, prireikus teisiškai įvertinti konkrečią situaciją, kurioje buvo siekiama perkelti nemokumo procesą į tą valstybę, kurioje bankrutuoti dėl teisinės sistemos ypatumų skolininkui yra palankiau. To-dėl šis straipsnis papildys kitas Lietuvos autorių publikacijas, skirtas Reglamento analizei ir bus naudingas doktrinai bei praktikams.

Ar pasirinktas tarptautinės jurisdikcijos tarptautinio bankroto bylose kriterijus panaikina galimybes perkelti procesą į palankesnės teisės valstybę

Nors siekis panaikinti palankesnės teisi-nės padėties ieškojimo prielaidas numaty-tas Reglamento konstatuojamosios dalies 4 punkte, pačiame Reglamente nėra nei tie-siogiai suformuluoto draudimo, nei nuos-tatų, nusakančių, kaip vertinti situacijas, kai vis dėlto buvo siekiama bankrutuoti palankesnės teisės valstybėje. Manoma, kad tikslas bus pasiektas Europos Sąjungos ly-giu nustatčius visose valstybėse narėse tie-siogiai taikomas visoms valstybėms vieno-das tarptautinės jurisdikcijos taisykles.

Vienodas tarptautinės jurisdikcijos tai-sykles tarptautinio bankroto byloje visoms valstybėms narėms numato jose tiesiogiai taikomas teisės aktas – Reglamentas. Jame įtvirtintas vienas, tiesa, diskutuotina, ar pa-kankamai pačiame Reglamente atskleistas tarptautinę jurisdikciją tarptautinio bankro-to byloje nulemiantis kriterijus – „pagrin-dinių turtinių interesų vieta“. Vieno visoms valstybėms narėms bendro kriterijaus pa-sirinkimas, kaip jau minėta, turėjo panai-kinti teisinės prielaidas galimybei ieškoti palankesnės teisinės padėties tarptautinio bankroto byloje. Kartu toks reguliavimas, tikėtasi, turėjo panaikinti prielaidas valsty-bių narių ginčams dėl tarptautinės jurisdik-cijos tarptautinio bankroto byloje. Tačiau taikant pagrindinių turtinių interesų buvi-mo vietos kriterijų kyla nemažai neaišku-mų dėl šio kriterijaus turinio.

Visų pirma pažymėtina, kad pagrindi-nių turtinių interesų vieta ne visada gali būti lengvai identifikuojama. Taip yra dėl šio kriterijaus sudėtingumo. Vadovaujantis

Reglamento 3 straipsnio 1 dalimi, kai nėra priešingų įrodymų, laikoma, kad juridinio asmens pagrindinių turtinių interesų vieta yra jo registruota buveinė. Ši prezumpcija turi būti aiškinama kartu su Reglamento konstatuojamosios dalies 13 punktu, kuriame vienu sakiniu pateiktos gairės¹, kaip turi būti suprantamas ir aiškinamas pagrindinių turtinių interesų vietos kriterijus. Vadovaujantis Reglamento konstatuojamosios dalies 13 punktu, pagrindinių turtinių interesų vieta turėtų būti vieta, kur skolininkas reguliariai administruoja savo turtinius interesus, ir dėl to ją gali nustatyti trečiosios šalys.

Būdingas pagrindinių turtinių interesų vietos sampratos aspektas – tai, kad faktinės skolininko veiklos aplinkybės gali nusverti formalių kriterijų (skolininko registracijos, įsteigimo vieta) sukeltus padarinius. Reglamente nieko nesakoma, kokiais ar koku įrodytinumo laipsniu (kai nebėra abejonių ar kai labiau tikėtina) prezumpcija, kad skolininko pagrindinių interesų vieta yra jo registruotos buveinės vietos valstybėje, gali būti nugincyta.

Pažymėtina, kad plėtojama keletas doktrinų [6], aiškinančių, kokiais kriterijais gali būti paneigiama prezumpcija.

¹ Gairės perkeltos iš Virgos–Schmit raporto „Dėl 1995 m. konvencijos dėl nemokumo bylų“ 75 punkto ir rodo šios konvencijos, Reglamento pirmtakės, rengėjų tikslą numatyti tokias tarptautinės jurisdikcijos taisykles, kad skolininko kreditoriai turėtų realias galimybes numatyti, kurioje valstybėje būtų keliamas bankroto byla skolininko nemokumo atveju. Šį raportą dėl 1995 m. konvencijos dėl nemokumo bylų parengė profesoriai M. Virgos ir M. E. Schmit. Raportas buvo išplatintas kaip 1996 m. liepos 8 d. Europos Sąjungos tarybos dokumentas 6500/1/96, REV 1/DRS 8 (CFS) ir skirtas Reglamento pirmtakės konvencijos normoms aiškinti, tačiau dabar formaliai jis net neturi *travaux preparatoires* dokumento statuso tiek konvencijos atžvilgiu, tiek atžvilgiu tų Reglamento nuostatų, kurios perimtos iš konvencijos.

- 1) „valdymo ketinimų“² doktrina (angl. *mind of management doctrine*). Ši doktrina būdinga valstybėms, kurių teisė išskiria įvairiai ekonomiškai susijusių įmonių junginius ne tik kaip ekonominius, bet ir kaip teisinius vienetus. Pagal šią doktriną, pagrindinė skolininko turtinių interesų vieta nustatoma pagal skolininko valdymo ir kontrolės vietos kriterijus (iš kur valdomas, iš kur kontroliuojamas). Pagal šią doktriną iki Teisingumo Teismo išaiškinimų byloje Nr. C-341/04, jeigu vienai įmonei priklausydavo kitos įmonės akcijos (arba kita forma viena įmonė kontroliuodavo kitą), jų abiejų turtinių interesų vieta buvo laikoma vieta, iš kur buvo valdoma kontroliuojanti įmonė;
 - 2) „pagrindinės buveinės funkcijų“ doktrina. Remiantis šia doktrina pagrindinių turtinių interesų vieta nustatoma pagal tai, kurioje valstybėje atliekamos pagrindinei įmonei būdingos funkcijos (Reglamente šios funkcijos nėra išvardytos);
 - 3) „verslo veiksmų vietos“ doktrina. Pagal ją pagrindinių turtinių interesų vieta yra ten, kur vykdomas verslas (vykdoma gamyba, atliekami pardavimai). Ši teorija nėra plačiai taikoma, dažnai kritikuojama, ja dažniausiai remiamasi tik kaip papildomais argumentais.
- Šios trys doktrinos yra glaudžiai susijusios, retai pasitaiko, kad prezumpcija

² Lietuvos autorių darbuose, skirtuose Reglamento analizei, ši doktrina lietuvių kalba dar nebuvo įvardyta. Autorė siūlo tokį doktrinos turinio esmę atspindintį vertimą.

paneigiama vadovaujantis išimtinai vienai iš šių doktrinų būdingais argumentais, paprastai prezumpcija paneigiama įvairiais konkrečioje byloje esančiais įrodymais.

Iš Teisingumo Teismo praktikos taip pat negalima daryti išvados, kad jis kuriuos nors kriterijus išskiria kaip visada lemiančius. Tačiau svarbu tai, kad Teisingumo Teismas byloje Nr. C-341/04 pasisakė, jog prezumpcija gali būti paneigiama kriterijais, kuriems būdingos dvi savybės:

- a) objektyvumas – kriterijai turi būti objektyvūs;
- b) prieinamumas tretiesiems asmenims. Tretieji asmenys turi turėti galimybę nustatyti tuos kriterijus, kuriais teismas motyvuoja prezumpcijos dėl pagrindinių turtinių interesų vietos paneigimą.

Šis objektyvumas ir trečiųjų šalių galimybė patikrinti yra būtini, kad būtų užtikrintas teisinis tikrumas ir numatomumas, susiję su turinčio jurisdikciją iškelti pagrindinę bankroto bylą teismo nustatymu. Nustatant skolininko pagrindinių interesų vietą, Bendrijos teisės aktų leidėjo numatyta paprasta prielaida dėl skolininko registruotos buveinės gali būti paneigta tik jei objektyvūs ir trečiųjų šalių patikrintini kriterijai leidžia nustatyti, kad reali padėtis skiriasi nuo tos, kurią turėtų atspindėti registruotos buveinės buvimo vieta. Teisingumo Teismo išaiškinimai šioje byloje duoda pradžią tolesniems dvejopo pobūdžio kriterijų, galinčių paneigti prezumpciją, kad pagrindinių turtinių interesų vieta yra skolininko registracijos vietos valstybėje, išaiškinimams tiek praktikoje, tiek doktrinoje.

Aiškinant pagrindinių turtinių interesų vietos kriterijaus sampratą „administravimas“ doktrinoje suprantamas [10] kaip apimantis skolininko valdymo ir kontrolės

aspektus. Tai vieta, kur priimami strateginiai sprendimai, tai vieta, kur realiai veikia skolininko administracija priimdama sprendimus ir kontroliuodama skolininko veiklą. Nustatant administravimo vietą nėra svarbi juridinio asmens turto buvimo vieta. Taip pat nesvarbu, ar toje valstybėje yra nuosavybės teise turimos, nuomojamos ar kitais pagrindais naudojamos patalpos administracijai veikti. Galiausiai nesvarbi juridinio asmens veiklos vykdymo (verslo) vieta. Veiklos vykdymo (verslo) vieta nors yra svarbi nustatant turtinių interesų buvimo vietą, tačiau nebūtinai sutampa su turtinių interesų administravimo vieta.

Kadangi sąvokos „administruoja interesus“ turinys nėra išsamiai išaiškintas, siekiant įrodyti turtinių interesų administravimą konkrečioje valstybėje narėje, galima vadovautis įvairiais motyvais, pavyzdžiui, vieta, kurioje veikia juridinio asmens vadovybė, vieta, kurioje priimami strateginiai juridinio asmens valdymo sprendimai, vieta, kurioje vykdomas nuolatinis juridinio asmens valdymas. Kiekvieno iš šių kriterijų: „vadovybė“, „strateginiai sprendimai“, „nuolatinis valdymas“ turinio aiškinimas, taip pat šių kriterijų santykis ir kiekvieno jų svarba nulemiant „interesų administravimo vietą“ tebėra palikti išaiškinti teismų praktikai. Tai reiškia, kad kiekvienu konkrečiu atveju teismai įvertins visas įvairiose valstybėse skolininko turtinių interesų buvimą bei administravimą rodančias ir prezumpciją, kad skolininko turtinių interesų buvimo vieta yra registracijos valstybė, paneigiančias aplinkybes, taip pat įvertins jas „galimybės trečiosioms šalims nustatyti administravimo vietą“ aspektu ir nuspręs, kurioje iš valstybių yra jurisdikciją nulemianti „pagrindinė turtinių interesų buvimo vieta“.

Galimybės trečiosioms šalims nustatyti skolininko turtinių interesų administravimo vietą arba kitaip trečiųjų šalių lūkesčių kriterijaus taikymas [11] kelia ne mažiau dilemų nei administravimo sampratos aiškinimas. Trečiosios šalys gali būti įvairios ir dėl savo skirtingo ryšio su juridiniu asmeniu pobūdžio turės labai skirtingą informaciją, iš kurios spręs apie juridinio asmens administravimo vietą. Svarbiausios trečiosios šalys, be abejonės, yra kreditoriai, nes jie gali inicijuoti bankroto bylą ir atitinkamai esant skirtingų trečiųjų šalių skirtingiems lūkesčiams dėl administravimo vietos sieks pagrįsti būtent savo kaip kreditorių lūkesčius dėl administravimo vietos buvimo. Tačiau egzistuoja ir kiti tretieji asmenys: akcininkai, paskolas suteikę bankai, juridinio asmens darbuotojai ir pagal (laikinas, vienkartines) sutartis konsultacijas teikiantys subjektai, tiekėjai (nuolatiniai ir nenuolatiniai) ir įvairios kitos trečiosios šalys, kurių galimybė nustatyti skolininko administravimo vietą gali būti svarbi sprendžiant, kurioje valstybėje yra juridinio asmens pagrindinių turtinių interesų buvimo vieta.

Trečiųjų šalių lūkesčių kriterijaus taikymas doktrinoje siejamas su reikalavimu, kad administravimas būtų „matomas“ trečiosioms šalims. Matomumo reikalavimas šiuo atveju apsiriboja „administravimo veiksmų“ (sprendimų) matomumu trečiosioms šalims ir neapima reikalavimo, kad tretiesiems asmenims būtų fiziškai matomi administruojantys asmenys ar jų (skolininko valdymo organų) veiklos fizinė vieta (nuosavybės teise turimos, nuomojamos ar kitais pagrindais naudojamos patalpos, kuriose atliekami administravimo veiksmai). Todėl tam, kad būtų galima konstatuoti, jog tretieji asmenys turėjo galimybę nustatyti,

kad skolininkas reguliariai administruoja turtinius interesus konkrečioje valstybėje, nėra būtina, kad šioje valstybėje skolininkas turėtų ar nuomotų, kitais pagrindais naudotųsi patalpomis administracijai veikti. Išorinio matomumo trečiosioms šalims kriterijus neapima ir pardavimų, produkcijos realizavimo matomumo. Trečiųjų asmenų galimybei nustatyti, kur skolininkas reguliariai administruoja turtinius interesus, nesvarbu, ar tretieji asmenys gali nustatyti, ar žino, kurioje valstybėje realizuojama skolininko gamybos produkcija.

Trečiųjų šalių galimybė nustatyti administravimo vietą tik labai ribotai siejama su galimybe nustatyti administruojant skolininko turtinius interesus priimtų sprendimų pirminį iniciatorių, idėjinį autorių. Todėl mažai reikšmės teikiama aplinkybei, ar tretieji asmenys galėtų nustatyti, kas yra juridinio asmens akcininkai, kuriose valstybėse jie gyvena / veikia. Faktinėje situacijoje, kai tarp juridinių asmenų yra toks ryšys, kad vienas jų realiai priima sprendimą dėl kito, taikant „trečiųjų šalių galimybės nustatyti administravimo vietą“ kriterijų, aplinkybė, kad tretieji asmenys turi realią galimybę nustatyti kontroliuojantį juridinį asmenį, neabejotinai žino apie jo egzistavimą, bus svarbi ir lemianti tik tokiu atveju, kai nėra ar beveik nėra kitų požymių, rodančių, kad juridinis asmuo realiai veikia registracijos vietos valstybėje. Šį aspektą jau nagrinėjo Teisingumo Teismas byloje Nr. C-341/04 [11]. Šioje byloje buvo nagrinėjamas Airijos Aukščiausiojo teismo klausimas, kaip turi būti nustatoma pagrindinių turtinių interesų buvimo vieta tuo atveju, kai juridinis asmuo registruotas ir veikia vienoje valstybėje narėje, bet kartu yra kontroliuojamas kito juridinio asmens, veikiančio ir registruo-

to kitoje valstybėje narėje, kokia reikšmė teikiama kiekvienam iš šių kriterijų sprendžiant kontroliuojamojo juridinio asmens jurisdikcijos klausimus bankroto bylos atveju. Teisingumo Teismas šioje byloje pažymėjo, kad kiekvienas juridinis asmuo yra jurisdikcijos taisyklių objektas, ir išaiškino, kad fakto, jog registracijos valstybės vietoje veikiančio skolininko ekonominiai pasirinkimai yra ar gali būti kontroliuojami patronuojančio subjekto kitoje valstybėje, nepakanka paneigti Reglamento 3 straipsnyje įtvirtintą prezumpciją. Siekiant įrodyti kitą nei registruotos buveinės vieta juridinio asmens pagrindinių turtinių interesų buvimo vietą, būtina vadovautis Reglamento konstatuojamosios dalies 13 punkte nurodytais kriterijais – objektyvios galimybės tretiesiems asmenims nustatyti pagrindinę turtinių interesų buvimo vietą remiantis tuo, kad būtent čia asmuo administruoja savo turtinius interesus.

Ši byla aktuali, nes joje pateiktas išaiškinimas, kokia reikšmė nustatant pagrindinių turtinių interesų buvimo vietą tenka, pirma, aplinkybei, kad kontroliuojamas subjektas (dukterinė bendrovė) reguliariai administruoja savo turtinius interesus būdu, kurį gali patikrinti trečiosios šalys, valstybėje narėje, kurioje yra jos registruota buveinė, ir, antra, aplinkybei, kad kontroliuojantis subjektas (patronuojanti bendrovė) dėl savo dalyvavimo kontroliuojamo subjekto kapitale ir teisės skirti savo dukterinės bendrovės vadovus gali kontroliuoti pastarosios politiką.

Tačiau tai tik viena iš galimų faktinių situacijų, tik viena iš galimų dilemų konkrečiu atveju vertinant, kuri faktinė aplinkybė turėtų būti lemiama apsišprendžiant, kurioje valstybėje yra skolininko pagrindinių turtinių interesų vieta. Pagrindinių tur-

tinių interesų vietos sampratos turinį nusakančių sąvokų turinio neaiškumai nėra pagrindinis šio straipsnio tyrimo objektas. Jie aptarti tik tiek, kiek buvo būtina identifikuoti svarbiausius praktikoje taikant pagrindinių turtinių interesų vietos kriterijų kylančius neaiškumus, pagrindinių turtinių interesų vietos sampratos turinio išaiškinimo Bendrijos lygmeniu spragas. Išsamesnė pagrindinių turtinių interesų vietos kriterijaus turinio analizė galės būti atskiras tyrimo objektas, o šiame straipsnyje tokios analizės pradžia, tiksliau taikant pagrindinių turtinių interesų vietos kriterijų kylančių neaiškumų identifikavimas, buvo reikalinga siekiant pagrįsti prielaidą, kad nepakankamas pagrindinių turtinių interesų vietos kriterijaus atskleidimas Reglamente yra viena iš priežasčių, kodėl nebuvo pasiektas Reglamento tikslas – panaikinti palankesnio proceso vietos ieškojimo galimybę.

Nors Reglamente numatomas visoms valstybėms bendras tarptautinės jurisdikcijos nustatymo kriterijus (pagrindinių turtinių interesų vieta), tačiau jis paaiškinamas minimaliai ir todėl praktikoje teismai nuolat susiduria su neaiškumu dėl „bendro kriterijaus“ turinio. Tai, kad vis dar yra likę daug spragų, kurių nespėjo užpildyti Teisingumo Teismas, sudaro prielaidas formuotiis plačioms pagrindinių turtinių interesų vietos sampratos koncepcijoms. O tai – galimybė konkrečiu atveju vadovautis skirtingais kriterijais ir įrodinėti pagrindinių turtinių interesų vietos buvimą keliuose valstybėse. Suinteresuotam bankroto bylos iškėlimu konkrečioje valstybėje subjektui belieka pasirinkti palankiausią bankroto bylai kelti valstybę, atrinkti pagrindinių turtinių interesų vietos buvimą būtent toje valstybėje pagrindžiančius kriterijus ir jais

motyvuoti šios valstybės teismų kompetenciją iškelti bankroto bylą. Maža to, atsižvelgus į tai, kad, vadovaujantis Reglamento konstatuojamosios dalies 14 punktu, Reglamentas taikomas byloms tik tada, kai skolininko pagrindinių turtinių interesų vieta yra Bendrijoje, įrodinėjant „tikrąją“ juridinio asmens pagrindinių turtinių interesų buvimo vietą įmanoma siekti ne tik bankroto bylos iškėlimo konkrečioje valstybėje narėje, bet ir apskritai Reglamento taikymo ar netaikymo. Pripažinus, kad juridinio asmens pagrindinių turtinių interesų buvimo vieta yra ne Bendrijoje, net jeigu juridinio asmens registruota buveinė yra valstybės narės teritorijoje, Reglamentas šio juridinio asmens bankroto procesui nebūtų taikomas.

Kuo abstrakčiau pagrindinių turtinių interesų vietos turinys atskleidžiamas Reglamente, tuo didesnė rizika praktikoje aiškinant pagrindinių turtinių interesų vietos turinį susiformuoti skirtingose valstybėse skirtingai praktikai. Kad valstybėse narėse formuojasi skirtinga praktika, rodo ir Reglamentą bei jo taikymą tiriančių autorių darbai [2]. Nors pagrindinių turtinių interesų vietos nustatymo kriterijai nėra iki galo aiškūs ir tai sudaro prielaidas nevienodai praktikai nacionaliniuose teismuose, Teisingumo Teismas nėra užverstas prašymais vienokioje ar kitokioje situacijoje išaiškinti, kur yra pagrindinių turtinių interesų vieta. Prejudicinis Teisingumo Teismo sprendimas aiškinant pagrindinių turtinių interesų vietos kriterijų konkrečiu atveju buvo pateiktas tik vienoje minėtoje byloje Nr. C-341/04.

Apibendrinant pasakytina, kad pagrindinių turtinių interesų vietos nustatymo kriterijai tam, kad, be Teisingumo Teismo praktikos, būtų užtikrintas vienodas aiški-

nimas visose valstybėse narėse, pačiame Reglamente atskleisti nepakankamai. Abejotina, ar yra tikslinga Reglamente įtvirtinti baigtinį prezumpcijos paneigimo kriterijų sąrašą. Valstybėms narėms ne tik būtų labai sudėtinga visoms sutarti dėl baigtinio kriterijų sąrašo, bet ir iš anksto numatyti visus galimus įvardytinus kriterijus. Kita vertus, pavyzdinis kriterijų, kuriais vadovaujantis gali būti paneigiama prezumpcija, sąrašas, analogiškai kaip kad Reglamento 4 straipsnyje pateiktas pavyzdinis nacionalinės teisės reguliuojamų klausimų sąrašas, būtų naudingas.

Pagrindinių turtinių interesų vietos perkėlimo galimybės

Reglamente neaptarti pagrindinių turtinių interesų vietos perkėlimo iš vienos valstybės į kitą padariniai sudaro antrąjį Reglamentu nepašalintą palankesnio proceso ieškojimo galimybės prielaidą. Reglamente neatsižvelgiama į tai, kad pagrindinių turtinių interesų vietą pagrindžiančios aplinkybės gali kisti. Nėra pasisakyta, kuriuo momentu buvusi situacija turi būti vertinama siekiant nustatyti pagrindinių turtinių interesų buvimo vietą, neaptariama tarptautinės jurisdikcijos pasikeitimo galimybė ir sąlygos. Šiuo aspektu reikšminga Teisingumo Teismo byla Nr. C-1/04 [11], kurioje buvo nagrinėtas pagrindinių turtinių interesų buvimo vietos nustatymo momentas ir atsakyta į klausimą, ar teismas, gavęs prašymą iškelti bankroto bylą, išlaiko jurisdikciją, jeigu laikotarpiu nuo prašymo iškelti bankroto bylą teismui pateikimo iki bylos iškėlimo atsakovas savo pagrindinių turtinių interesų vietą perkelia iš teismo vietos valstybės į kitą valstybę. Prejudiciniame sprendime Teisingumo

Teismas konstatavo, kad, vadovaujantis Reglamento 3(1) straipsniu, jeigu prašymo iškelti bankroto bylą pateikimo metu atsakovo pagrindinė turtinių interesų buvimo vieta yra šio teismo vietos valstybės teritorijoje, teismas išlaiko jurisdikciją iškelti bankroto bylą net jeigu skolininkas perkelia savo pagrindinių interesų vietą į kitą valstybę dar iki bankroto bylos iškėlimo. Sprendimas byloje priimtas įvertinus Reglamento ir ypač jurisdikcijos taisyklių nustatymo Europos Sąjungos lygiu tikslą – panaikinti turto ar proceso perkėlimo į kitą valstybę, ieškant palankesnės teisinės padėties, galimybes. Kitas tokio sprendimo motyvas – siekis užtikrinti didesnę kreditorių teisinį tikrumą, nes nusprendami užmegzti verslo santykius jie įvertino rizikas ir situaciją preziumuodami, kad kitos šalies pagrindinė turtinių interesų vieta nesikeis, o tai lems ir bankroto byloje, jeigu verslo partneris bankrutuotų, taikytiną teisę. Taikytina teisė priklauso nuo bankroto bylą nagrinėjančio teismo vietos (Reglamento 4(1) straipsnis), o pagrindinių turtinių interesų vietos kriterijus atspindi prezumpciją, kad tai taip pat ir pagrindinė kreditorių bankroto byloje buvimo vieta, todėl būtent šioje valstybėje nagrinėti bylą labiausiai pagrįsta ekonominiu ir procesiniu aspektu (lengviausiai teismui surinkti įrodymus, mažiausi proceso kaštai dėl procesinių dokumentų vertimo į proceso kalbą, dėl dalyvaujančių byloje asmenų vykimo į teismą ir t. t.).

Teisingumo Teismo prejudiciniame sprendime byloje Nr. C-1/04 dar neatsakyta į visus dėl pagrindinių turtinių interesų vietos perkėlimo į kitą valstybę galinčius kilti klausimus. Pirmasis galintis kilti klausimas, kaip teismai turėtų vertinti pagrindinių turtinių interesų vietos persikėlimą

į kitą valstybę iki kreipimosi į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo dienos?

Į šį klausimą galima atsakyti formaliai laikantis pozicijos, kad Reglamento 3 straipsnyje, nustatančiame tarptautinę jurisdikciją pagrindinėms bankroto byloms, numatoma situacija, esanti kreipimosi į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo momentu. Tačiau galimas ir siūlytinas kitoks požiūris. Tai, kad Reglamente nėra nuostatų, nusakančių, kaip vertinti pagrindinių turtinių interesų vietos perkėlimą iš vienos valstybės į kitą likus neilgam laiko tarpui iki bankroto bylos inicijavimo, vertintina kaip spraga, kurią reikėtų užpildyti atsižvelgiant į Reglamento konstatuojamosios dalies 4 punktą. Šiame punkte įpareigojama Reglamento nuostatas visada aiškinti turint omenyje, kad vienas iš Reglamento tikslų yra panaikinti teisinės prielaidas bylos šalims perkelti turtą arba teismo procesą iš vienos valstybės narės į kitą ieškant palankesnės teisinės padėties. Todėl nacionalinio teismo užduotis tokioje byloje – atsižvelgti į tai, ar pagrindinių turtinių interesų vieta buvo perkelta numatant realią bankroto grėsmę ir galbūt siekiant palankesnės teisinės padėties, ar tai buvo įprastos verslo perkėlimo iš vienos valstybės į kitą praktikos dalis. Šiuo atveju reikšmingos ir vertintinos gali būti įvairios aplinkybės, pavyzdžiui, laiko tarpas nuo pagrindinių turtinių interesų vietos perkėlimo į kitą valstybę ir bankroto bylos inicijavimo, kas inicijuoja bankroto bylą (jeigu tas pats subjektas, kuris neseniai ėmėsi veiksmų perkelti pagrindinių turtinių interesų vietą, galima prielaida, kad galbūt buvo siekiama palankesnės teisinės padėties) ir bet kokios kitos aplinkybės, leidžiančios teismui daryti prielaidą, kad pagrindinių turtinių interesų vieta buvo perkelta sąmoningai

siekiant iškelti bankroto bylą konkrečioje valstybėje.

Reglamente nenumatyti teisiniai padariniai, taikytini tuo atveju, kai teismas daro prielaidą ar išvadą, kad perkeliant pagrindinių turtinių interesų vietą buvo siekiama iškelti bankroto bylą palankesnės teisinės padėties valstybėje, jog teise perkelti pagrindinių turtinių interesų vietą galbūt buvo piktnaudžiaujama. Nesant atitinkamo Teisingumo Teismo išaiškinimo, taip pat turint omenyje, kad Reglamento 3(1) straipsniu netiesiogiai kreipiama nustatyti jurisdikciją vertinant aplinkybių visumą konkrečiu momentu, vienintelė išvada, kad, konstatavus, jog perkeliant pagrindinių turtinių interesų vietą buvo siekiama bankroto proceso palankesnės teisinės padėties valstybėje, teismai turėtų laikyti, jog pagrindinių turtinių interesų vieta nepasikeitė, būtų per griežta. Priimtinesnė pozicija, kad kiekvienu konkrečiu atveju įvertintina aplinkybių visuma ir nuspręstina dėl teisinių padarinių, kurie priklausomai nuo aplinkybių visumos skirtumą taip pat gali skirtis. Pavyzdžiui, konkrečioje byloje faktinėms aplinkybėms rodant, kad, iškilus nemokumo grėsmei, skolininko turtinių interesų buvimo vietą konkrečioje valstybėje rodančius požymius (registracija konkrečioje valstybėje, administravimo veiksmų atlikimo vieta ir kt.) buvo stengiamasi perkelti į palankesnės teisinės padėties valstybę ar bent sudaryti tokį išpūdį, reikėtų daug dėmesio teikti trečiųjų šalių lūkesčių kriterijui įvertinti. Kaip pažymėjo generalinis advokatas išvadose Teisingumo Teismui bylose C-1/04 ir C-339/07, Bendrijos teisė draudžia oportunistinį ir nesažiningą jurisdikcijos pasirinkimą, o ne apskritai palankesnės teisinės padėties ieškojimą.

Lietuvoje teismams dar neteko nagrinėti ginčų, kurių esmė – pagrindinių turtinių interesų vietos perkėlimo vertinimas, tačiau anksčiau ar vėliau teks. Svarbu, kad Lietuvos teismai sąmoningai Reglamentą nuo pat pradžių aiškintų nepamiršdami jo konstatuojamosios dalies 4 punkte suformuluotos aiškinimo gairės, reiškiančios, jog Reglamento 3 straipsniu kaip ir kitomis nuostatomis yra siekiama panaikinti prielaidas ieškoti palankesnės teisinės padėties. Toks Reglamento nuostatų aiškinimas nuo pat pirmųjų bylų suteiktų nacionalinių teismų praktikai Reglamento tikslus atitinkančią kryptį.

Kitų valstybių teismų praktikoje jau galima rasti pavyzdžių, kai teismai konkrečiose bylose pripažino, kad pagrindinių turtinių interesų perkėlimas nepakeitė tarptautinės jurisdikcijos [8]. Pavyzdžiui, Anglijos teismas byloje *Official receivers prieš Eichler*, kurioje Vokietijoje praktikavęs gydytojas persikėlė į Jungtinę Karalystę, pripažino, kad tam, jog būtų laikoma, kad pagrindinių turtinių interesų vieta pasikeitė, praėjo per mažai laiko nuo gydytojo persikėlimo į Jungtinę Karalystę. Sprendime teismas pažymėjo, kad nepakanka kelių dienų (gali nepakakti ir kelių savaičių) tam, kad būtų galima teigti, jog pagrindinių interesų vieta yra perkelta, priešingu atveju būtų keista teigti, jog skolininkas naujoje vietoje interesus administruoja nuolatinai. Tokia teismo pozicija reiškia, kad išvada apie interesų administravimo naujojoje vietoje nuolatinumą (tai vienas iš pagrindinių turtinių interesų vietos nustatymo kriterijų) reikėtų daryti įvertinus visas aplinkybes, tarp jų ir laikotarpį nuo interesų vietos perkėlimo iki prašymo iškelti nemokumo bylą teismui pateikimo. Taip pat byla *Shierson prieš Vlieland-Boddy* (2006 m), kurioje buvo pažymėta, kad teismas, taikydamas nuolatinumo kriterijų,

ypač turėtų į jį atsižvelgti tose bylose, kuriose pagrindinių interesų vieta buvo perkelta jau esant nemokumo grėsmei.

Antrasis klausimas, į kurį dar neatsakė Teisingumo Teismas, koku momentu pagrindinių turtinių interesų vieta yra perkeliama iš vienos valstybės į kitą. Kadangi pagrindinių turtinių interesų buvimo vietą nulemia ne tik skolininko registracijos vieta, bet ir daugelis straipsnyje minėtų ne taip lengvai apibrėžiamų kitų kriterijų, turtinių interesų perkėlimo iš vienos valstybės į kitą momentas gali lengvai tapti įrodinėjimo ir ginčo konkrečioje byloje objektu. Šis klausimas kils ir tais atvejais, kai pagrindinių turtinių interesų vieta bus perkeliama perkeliant verslą į kitą valstybę nesant piktnaudžiavimo ar siekio bankrutuoti palankesnės teisės valstybėje. Konkrečios papildomos rekomendacijos, be jau aptartos būtinybės, įvertinti, ar galbūt buvo siekiama ieškoti palankesnės teisinės padėties ir daug dėmesio skirti trečiųjų asmenų lūkesčių kriterijui, šiuo klausimu vargu ar įmanomos. Teismai kiekvienoje konkrečioje byloje įvertins aplinkybių visumą ir pasisakys, ar konkrečiu atveju yra daugiau motyvų, leidžiančių teigti, kad pagrindinių turtinių interesų vietos perkėlimas įvyko ar, atvirkščiai.

Išvados ir rekomendacijos

Reglamento tikslas panaikinti teisinės prielaidas palankesnės teisinės padėties ieškojimo galimybei nėra iki galo pasiektas. Šias prielaidas lemia dvi glaudžiai susijusios priežastys: tarptautinę jurisdikciją lemiančio kriterijaus turinio minimalus atskleidimas Reglamente ir tai, kad Reglamente neaptarti pagrindinių turtinių interesų vietos perkėlimo iš vienos valstybės į kitą padariniai.

Nors Reglamente numatomas visoms valstybėms bendras tarptautinės jurisdikcijos nustatymo kriterijus (pagrindinių turtinių interesų vieta), tačiau jis paaiškintas minimaliai ir todėl praktikoje susiduriama su neaiškumais dėl šio kriterijaus turinio. Straipsnyje aptarti pagrindinių turtinių interesų vietos kriterijaus turinio neaiškumai sudaro prielaidas konkrečiu atveju vadovautis skirtingais kriterijais ir įrodinėjant „tikrąją“ juridinio asmens pagrindinių turtinių interesų buvimo vietą siekti bankroto bylos iškėlimo konkrečioje palankiausios teisinės padėties valstybėje arba tam tikrais atvejais apskritai netaikyti Reglamento.

Antroji iš galimybės ieškoti palankesnės teisinės padėties prielaidų – neviseiškai užkirsta galimybė siekiant bankroto bylos iškėlimo konkrečioje valstybėje perkelti pagrindinių turtinių interesų vietą į tą valstybę. Tai ypač aktualu atvejais, kai dėl skolininko veiklos pobūdžio ir plėtojimo keliose valstybėse, nesunku rasti pagrindinių turtinių interesų vietos požymių keliose valstybėse. Teisingumo Teismas savo išaiškinimu byloje Nr. C-1/04 užkirto kelią galimybei perkelti pagrindinių turtinių interesų vietą į palankesnės teisinės padėties valstybę ir taip pakeisti jurisdikciją laikotarpiu nuo kreipimosi į teismą iki bankroto bylos iškėlimo. Tačiau tiek Reglamente, tiek Teisingumo Teismo praktikoje liko neaptarta galimybė numatant nemokumo grėsmę į norimą valstybę perkelti pagrindinių turtinių interesų vietą dar iki kreipimosi į teismą momento, nepasisakyta, kokie teisiniai padariniai taikytini šiuo atveju. Šią spragą praktikoje reikėtų užpildyti derinant Europos Sąjungai svarbias judėjimo ir įsisteigimo laisves su vienu iš Reglamento tikslų – panaikinti galimybę nesąžiningai ieškoti palankesnės teisinės padėties.

LITERATŪRA

Norminė medžiaga

1. 2000 m. gegužės 29 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1346/2000 dėl bankroto bylų // OL 2004 Specialusis leidimas: 2004-12-30 Nr.1.

Specialioji literatūra

2. Čiricaite. R. Bankroto bylų teisingumas pagal Europos Sąjungos teisę // Teisė. 2007, t. 63, p. 33–40.
3. Ian F. Flecher. Insolvency in private international law. Second edition. Oxford, 2007.
4. Ian F. Flecher. Insolvency in private international law. Supplement to second edition. Oxford, 2007
5. Jens Haubold, Notes on the case study in a workshop: Cross-border insolvency in the internal market. Konferencija Cross-border Insolvency Proceedings. Trier, 2009.
6. Salvija Kavalnė, Vilija Mikuckienė, Rimvydas Norkus, Rimvydas Velička. Bankroto teisė. Pirmoji knyga. Vilnius, 2009.

7. Gabriel Moss, Ian F. Flecher LLD Stuart Isaacs. The EC Regulation on insolvency proceedings A Commentary and Annotated Guide. Oxford, 2009.
8. Virgos M., Schmit E. Report on the Convention on Insolvency Proceedings, Council Document 6500/1/96.
9. Patrick Wautelet Insolvency Regulation 2009: Where is the COMI? Konferencija Cross-border Insolvency Proceedings, Trier, 2009.

Praktinė medžiaga

10. Teisingumo Teismo 2006 m. gegužės 2 d. prejudicinis sprendimas *Eurofood* byloje (C-341/04).
11. Teisingumo Teismo 2006 m. sausio 17 d. prejudicinis sprendimas *Staubitz-Schreiber* byloje (C-1/04).
12. Teisingumo Teismo 2009 m. vasario 12 d. prejudicinis sprendimas *Frick Teppichboden* byloje (C-339/07).

WHETHER POSSIBILITIES TO SEEK A MORE FAVOURABLE LAW FOR INTERNATIONAL INSOLVENCY PROCEEDINGS EXIST?

Laura Kirilevičiūtė

S u m m a r y

Uniform rules of international jurisdiction for cross-border insolvency proceedings in all member states are established in the directly applicable Council regulation (EC) No 1346/2000 of 29 May 2000 on insolvency proceedings (further – Regulation). One criterion, determining international jurisdiction in cross-border insolvency proceedings, „the place of main interests“, is established in this Regulation. Such regulation was chosen to eliminate legal preconditions for background for seeking to obtain a more favourable legal position in cross-border insolvency proceedings. It was one of the aims of this Regulation.

The intention of this article is to provide the answer to a question, because of what reasons the aim to eliminate possibility of seeking a more favourable legal position is not reached fully in cross-border insolvency proceedings. Two main reasons can be distinguished and both of them arise from peculiarities, more precisely, gaps of regulation of criteria (the place of main interests), which determines international jurisdiction in cross-border cases.

The first of the preconditions for seeking a more favourable legal position is an undisclosed of the concept of the place of main interests in the Regulation. The place of main interests in Regulation is defined as by various criteria rebuttable presumption, that the palace of main interests is the place of the registered office. These criteria may be various. There is no a definitive list of these criteria in the Regulation. Little practice of the Court of Justice is devoted to explain them. That factors form background for possibility in specific occasions by following various criteria, that are analysed in the article, to argue the “true” place of main interests of a legal person in different states and thus to deny the presumption established in the Regulation and to open insolvency proceedings in a state of the most favourable legal status or, in exceptional cases, to seek for non application of Regulation.

The second precondition for seeking a more favourable legal position is an unblocked possibility to move the place of main interest from one state to another while seeking to open an insolvency

proceedings in a particular state. It is especially important in cases, when because of international aspect of activity of a debtor, marks of place of main interest are detected in several states. The Court of Justice by its interpretation in Case C-1/04 has blocked the possibility to move the palace of main interests into a state of a more favourable legal status and thus to change jurisdiction during the period, which starts with the moment when application to open insolvency proceedings is lodged and ends,

when insolvency proceedings are opened. However, there is still left a possibility to move the place of main interests into a favourable state before application to open insolvency proceedings is lodged. Such a way of seeking a more favourable legal status is not blocked, but courts, when applying Regulation, should judge in such situations bearing in mind that one of the aims of Regulation was exactly the aim to eliminate possibilities to fraudulently seek for a more favourable status.

Īteikta 2009 m. liepos 3 d.

Priimta publikuoti 2009 m. gruodžio 16 d.